

Т.М. Котенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Інноваційні та інвестиційні процеси як основа економічного зростання в Україні

В роботі розглянуто макроекономічні засади формування ефективної структури інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості економіки; інноваційна теорія економічного розвитку Михайла Туган-Барановського.

інноваційний процес, теорія Михайла Туган-Барановського, іноземні інвестиції

Людина завжди хоче змін на краще, тому з надією чекає від реформ саме того моменту, з якого розпочнеться зростання добробуту.

Немає підстав піддавати сумніву висновок відомого американського економіста, лауреату Нобелівської премії Р.Солоу, що тільки науково-технічний прогрес може забезпечити безперервно зростаючий рівень життя [1, с.95]. Тим більше, що США називають країною інноваційного суспільства, де економіка розвивається на основі цілої сукупності економічних теорій, серед котрих лише епізодично (наприклад, як у 70-80-их роках) поживляється інтерес до монетаристської економічної теорії Фрідмана, але завжди «інноваційна теорія у США має особливе значення і місце» [5, с.407].

М.Туган-Барановський, який стояв біля джерел інноваційної теорії економічного розвитку, на основі свого аналізу зробив революційний висновок, що суперечив законам вільного ринку Сея (споживання та попит управляють виробництвом), а саме: виробництво керує споживанням, і це відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології та виробництво.

Інноваційна теорія економічного розвитку була започаткована в 1894 році у роботі М.Туган-Барановського «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя».

«Інноваційну хвилю» М.Туган-Барановського підхопили вчені розвинутих країн – Халл, Шпітгофф, Шумпетер, Солоу та інші, сформувавши цілісну інноваційну теорію. Країни, в яких розуміють силу «інноваційної хвилі», неодмінно досягають економічного «дива» - це Японія, Німеччина, Південна Корея, Китай та ін. Так, у південній Кореї збільшення ВВП в 36,6 раза досягнуто за 17 років завдяки зростанню витрат на науку в 220 разів [1, с.27]. В Україні ж при падінні виробництва за перші п'ять років псевдореформ удвічі фінансування на науку зменшилося у 10 разів.

У 1999 році фінансування науки складало лише 0,54% ВВП. Тим часом світовий досвід показує: щоб досягнути приросту конкурентоспроможного виробництва на 5%, потрібно інвестувати 25% ВВП в інноваційний процес, у науково-технічні дослідження, розробки технологій. Ці співвідношення узгоджуються із рекомендаціями В.М.Гейця про необхідність прискорення фінансування технологічних нововведень у 5-10 разів [6].

За межі України виїхало понад 6 000 науковців. Вдвічі скоротилась чисельність працюючих у науці з науковим ступенем. Тим часом розвинуті країни кожні десять років подвоюють кількість зайнятих в науці. Якщо в 1990 році Україна за кількістю винаходів на душу населення була на одному рівні із США, то нині можна вважати, що патентно-ліцензійна діяльність майже призупинилася, бо скоротилася більше ніж у 5

разів. Тільки 4 проценти підприємств України використовують досягнення науки; 90 процентів продуктів, що виробляються в Україні, не мають ніякого наукового забезпечення. Звідси і низький рівень їх конкурентоспроможності, бо конкурентні переваги, без яких неможливо на рівноправних умовах інтегруватися в світову економіку, створюють п'ять факторів М.Портера [8] – це наука і технологія, капітал, якісна робоча сила, інфраструктура, інформація, якщо обмежуватися лише досконалою конкуренцією і вони реалізують саме у винахідницьких та раціоналізаторській роботі. До цих п'яти факторів з урахуванням таких типів конкуренції, як монополістична і політична, та природно-кліматичних умов потрібно додати ще три фактори конкурентних переваг, природно-кліматичні умови, рівень концентрації та ефективність виробництва, політичний вплив держави.

Монетаристська економічна політика не сприймає інноваційний розвиток як невід'ємну свою складову. Відмінність між інноваційною теорією М.Туган-Барановського та монетаристською М.Фрідмена полягає в тому, що перша опирається на конструктивне руйнування, а монетаристська – на деструктивне.

Конструктивне руйнування – це такий процес, коли інновації витісняють старі продукти та виробництво, забезпечують структурну перебудову економіки та суспільства і відкривають шлях новим продуктам та виробництвам, більш досконалим і якісним.

Деструктивне руйнування – це такий процес, коли старі виробництва зупиняються, а продукція, яку вони виробляли, або нічим не замінюється, або замінюється імпортною. При деструктивному руйнуванні імпорт завжди переважає експорт, а структурних змін або не відбувається зовсім, або вони відкладаються на майбутнє.

Інноваційна теорія наприкінці ХХ століття набула такого впливу, що стала базовою, а застосування її – ознакою розвинутих країн.

Україна надзвичайно швидко втрачала конкурентоспроможність своєї продукції не тільки на зовнішньому ринку, але й на своєму внутрішньому. В той же час, конкурентоспроможність країни – це її здатність генерувати та швидко опановувати інновації.

Стратегічна помилка, була допущена на старті ринкового реформування вітчизняної економіки, яка полягала у визначенні України як економічно та науково-технічно розвинутої держави, призвела до того, що країна фактично почала рухатися в напрямі демонтажу нагромадженого інноваційного потенціалу [6, с.40].

Варто пригадати сьогоденний прискорений процес, який проводить уряд щодо вступу до СОТ (за 9 місяців 2005 р. конкурентоспроможність українських товарів знизилася на 14%; тільки прямі втрати ВВП від зниження митних тарифів та ліквідації ВЕЗ становили понад 4 млрд.грн.; у 10 разів зменшився обсяг інвестицій в економіку; знизилася пряма інвестиція) [7, с.78]. Варто було б економічні, політичні і соціальні заходи реалізації наявних та потенційних конкурентних переваг української економіки, зміцнення позицій внутрішнього ринку, формування конкурентоспроможного експортного ресурсу покласти в основу розвитку торгових зв'язків України з міжнародним співтовариством.

Для аналізу стану інноваційної діяльності в Україні назвемо основні типи інноваційної діяльності [1, с.41]:

- виробництво нового продукту чи продукту з якісно новими властивостями;
- впровадження нових засобів виробництва;
- освоєння нового ринку збуту;
- залучення нових джерел сировини, комплектуючих та напівфабрикатів;

- введення нових організаційних та інституційних форм (приватизація, нова система управління тощо);
- зміни інфраструктури.

Як бачимо, ці основні типи інноваційної діяльності можна охарактеризувати такими ключовими словами: продуктова, процесна (технологічна), сировинна, збутова, організаційна та інфраструктурна.

Якщо враховувати, що інноваційна діяльність може здійснюватись у межах існуючих галузей чи сприяти створенню нових галузей, торкатися основ технологічної бази чи просто поліпшувати технологію, бути такою, що нововведення принципово незмінюють техніко-економічний рівень виробництва (їх називають псевдоінноваціями), то можна вважати, що Україна в перші роки незалежності проводила реформи за ідеологією, яка майже повністю виключала інноваційний процес (процес започаткований саме українським вченим М.Туган-Барановським), і за таким умов була приречена до економічної деградації.

2006 рік повинен стати важливим етапом в просуванні України по шляху інноваційного розвитку: 6 квітня під керівництвом Президента Віктора Ющенка відбулося засідання Ради національної безпеки та оборони, на якому розглядався стан науково-технічної сфери та заходи по забезпеченню інноваційного розвитку України. Прийняте на засіданні рішення про реалізацію програми заходів, направлених на внесення змін в нормативні акти, що регулюють розвиток наукової та науково-технічної, інноваційної та інвестиційної діяльності, можна розглядати як комплекс підготовчих заходів для розробки Держпрограми розвитку інноваційної діяльності, яку передбачають затвердити до 1 січня 2007 року [2, с.3].

Зрозуміло, що інноваційний процес вимагає цілеспрямованого фінансування саме нових технологій, інвестицій у виробництво нових конкурентоспроможних наукоємних виробів.

Головна небезпека іноземних кредитів та інвестицій може критися в тому, що рекомендації та вимоги міжнародних фінансових організацій націлені на послаблення регулюючої функції держави в економіці України.

Оскільки кредити, допомога та інвестиції є складовими проблеми фінансування, то щоб зрозуміти, корисні вони чи небезпечні для незалежності України, введемо їх класифікацію: позитивні або корисні; нейтральні, або нульові; негативні, або небезпечні.

Позитивними, або корисними кредитами та допомогою будемо вважати такі, які беруться для виконання таких проектів, проблем або завдань, що створюють в Україні явне джерело їх повернення і перспектив для отримання прибутків у майбутньому, тобто ведуть до створення в Україні конкурентоспроможних і наукоємних виробництв, які сприяють розв'язанню проблеми зайнятості, зростанню добробуту широких верств населення.

Нейтральними, або нульовими, кредитами та допомогою вважатимемо такі, які беруться для виконання тих проектів, проблем або завдань, котрі створюють в Україні явне чи неявне джерело їх повернення та непризводять до зростання зовнішньоекономічної заборгованості України і втрати робочих місць в Україні.

Негативними, або небезпечними, кредитами та допомогою будемо вважати ті, що беруться для виконання таких проектів, проблем або завдань, які нестворюють в Україні джерел їх повернення і призводять або до зростання зовнішньоекономічного боргу України, або до втрати робочих місць.

Більшість кредитів, які надають Україні міжнародні фінансові організації, є або нейтральними, або небезпечними. Зокрема, кредити, що надаються для стабілізації

валюти, як правило, нейтральні. Кредити, які йдуть на розбудови форми економіки (приватизацію та підтримку приватного бізнесу), за наших умов потрапляють до категорії негативних, тому що приватизація вже вкотре не дає запланованих надходжень до бюджету, а приватний бізнес розвивається не як виробничий, а як посередницький.

Крім кредитів, джерелом фінансування та створення нових технологій в межах структурної перебудови економіки є інвестиції. Слід зауважити, що ставлення до інвестицій різне в залежності від рівня розвитку країни, від того, який щабель вона займає у науково-технічному та технологічному розвитку. В розвинутих країнах вивіз інвестицій значно перевищує їх ввіз, а в країнах, що розвиваються навпаки.

Зокрема, Японія уникнула як позичкового капіталу, так і прямих зарубіжних інвестицій, роблячи ставку здебільшого на запозичення науково-технічного досвіду. У Великобританії зарубіжним інвесторам було дозволено брати участь у приватизації державних підприємств, але з чітким обмеженням – усім іноземним інвесторам, разом взятим, було заборонено утримувати понад 15% акцій компаній.

У Південній Кореї досить жорстко контролюється участь у приватизації іноземних інвесторів, верхня межа іноземної власності в цій країні не повинна перевищувати 10%.

Україна продекларувала можливість участі іноземних інвесторів у процесі приватизації. Іноземним інвесторам надано право на придбання нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири та інші об'єкти власності.

Щодо інвестиційної політики Україна ліберальніша навіть за латиноамериканські країни, бо до об'єктів, в які заохочується іноземні інвестиції, включені агропромисловий комплекс, машинобудування, транспорт, легка промисловість, металургія, паливно-енергетичний комплекс, тобто базові галузі та соціальна інфраструктура. В той же час у США, не може бути продана іноземцям власність, яка перебуває у віданні федерального бюро з управління земельними ресурсами.

Відмінністю розвинутих країн від слаборозвинутих є більш жорсткі обмеження для іноземних інвесторів. У розвинутих країнах основним джерелом інвестицій є заощадження своїх громадян. Як видно, з таблиці 1 в Україні структура інвестицій за джерелами залучених коштів постійно змінюється в залежності від політики самої держави.

Таблиця 1 – Валове накопичення основного капіталу в Україні, % ВВП

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Валове накопичення основного капіталу	13,5	13,9	16,0	16,4	19,1	21,9	21,9
За рахунок бюджетних коштів	1,6	1,3	1,5	1,4	2,1	3,3	2,1
За рахунок власних коштів підприємств та організацій	9,5	9,5	10,7	10,8	11,7	13,5	12,6
За рахунок кредитів банків та інших позик	0,1	0,2	0,7	0,9	1,6	1,7	3,2
За рахунок інших джерел фінансування*	2,3	2,9	3,1	3,3	3,7	3,4	4,0
Прямі іноземні інвестиції	1,5	1,9	1,8	2,2	2,6	3,5	8,8

* - до інших джерел належать: кошти іноземних інвесторів, кошти населення на індивідуальне житлове будівництво, кошти інвестиційних фондів та інші джерела фінансування

Джерело даних: [4, с.40].

Для фінансування структурної перебудови виробництва варто, в першу чергу, шукати внутрішні резерви, які просто необхідно раціонально використовувати, а саме:

- бюджет;
- науково-технічний та технологічний потенціал;
- вигідне географічне положення України;
- заощадження громадян;
- сировинні запаси корисних копалин (нафти, газу тощо);
- кошти «тіньової економіки».

Для того, щоб іноземні інвестиції цілеспрямовано вкладалися саме в інноваційний процес, потрібно розробити таку економічну політику держави, в якій пріоритет надається саме інноваційному процесу. Для того, щоб науково-технічний прогрес став внутрішньою, органічною складовою виробництва потрібно змінити структуру управління в державі – перейти до функціональної схеми, змінити політику лібералізації політикою протекціонізму (захисту свого ринку та свого виробника).

Наявність чіткої економічної політики дозволить мобілізувати всі можливі внутрішні джерела фінансування та зосередити зовнішні інвестиції в потрібному для України руслі.

Іноземними інвестиціями можна управляти тільки тоді, коли вони є портфельними і не перевищують 25-30% акцій підприємства; тим часом прямі інвестиції так званого стратегічного інвестора створюють умови повної втрати керуваності підприємством з боку держави, отже впливу її на інноваційний процес.

Основними джерелами інвестицій та інновацій на нашу думку можна вважати такі:

1. Спрямування банківсько-фінансової системи країни на розвиток національного товаровиробника.
2. Кошти державного і місцевих бюджетів, які формуються за рахунок обов'язкових податків, платежів та інших надходжень, в частині, що спрямовуються на фінансування і розвиток народного господарства.
3. Зосередження всіх зусиль держави на підтримку та розвиток високотехнологічних виробництв.
4. Збільшення інвестиційних ресурсів, що формується на фондовому ринку та за рахунок заощаджень населення.
5. Запровадження економічного механізму страхування інвестиційних ризиків.
6. Збільшення обсягів капітальних вкладень суб'єктів господарювання за рахунок прибутку і нової амортизаційної політики [4, с.48].
7. Розробка законодавчих шляхів щодо внутрішнього інвестування за рахунок коштів тіньової економіки.
8. Збільшення фінансування інноваційної діяльності та сприяння розвитку малих і середніх інноваційних підприємств.

Таким чином, щоб створити сприятливі умови для зовнішніх інвестицій та кредитів, потрібно дещо змінити курс «власних» реформ, що можливо із зміною умов співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Головна мета реформ є невпинне зростання добробуту широких верств населення, його достойне цивілізоване життя, зростання інвестицій та кредитів, тому Україна має обрати інноваційну ідеологію економічного розвитку.

Список літератури

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін. Нвч. посібник. – К.: Заповіт. – 1996. – 240с.

2. В.С.Барило Государственная финансовая поддержка развития инфраструктуры как одного из элементов национальной инновационной системы // *Економіка. Фінанси. Право.* – 2006. - №7. – С.3-8.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність». - №40-IV від 04.07.2002р.
4. Затонацька Т.Г., Осецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки // *Фінанси України.* - 2006. - №7. - С.38-49.
5. Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Сачук В.С., Чухно А.А, та ін. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект: Підручник / Заред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К.: Вища шк., 1997. – 742с.
6. М.Петрина Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // *Економіка України.* – 2006. - № 8. – 35-40с.
7. О.Гош Суперечливість зовнішньоекономічних відносин України // *Економіка України.* – 2006. - № 11. – 77-88с.
8. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. – М., 1993. – 895с.
9. Цигилик І.І., Кропельницька С.О., Мозіль О.І, Ткачук І.Г. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 128с.
10. Шира Т.Б. Вплив інноваційно-технологічного потенціалу підприємства на конкурентоспроможність інноваційного продукту // *Фінанси України.* – 2006. - №1. – С.43-50.
11. Ю.Кіндзерський, Г.Паламарчук Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні // *Економіка України.* – 2006. - № 8. – С.19-29.

Рассмотрены макроэкономические основы формирования эффективной структуры инвестиций и повышение инвестиционной привлекательности национальной экономики; вопросы определения инновационного содержания развития страны.

Examined in the article are the macroeconomic principles of forming an effective structure of investments and enhancing investment attractiveness of the national economy; the authors define the innovational contents of economical development.